

Antal István

YORK NAPSÜTÉSE

A III. Richárd Zsámbékon

Rosszkedvünk telén jött létre az előadás. Júliusban, amikor az elvetemültség iparművészei pihenőre térve, balatoni, ciprusi, máltai érdekeltségeik behajtó- és verőlegényeinek a körmére néznek, miközben a feleségük hátát kenik napolajjal. Az ózonlyuk brutális: nemcsak tréfát, ellenetikát sem ismer.

Bagó Bertalan, a rendező és adaptátor úgy megvágta Shakespeare-t, mint a szabadság után kívánczó katonák a centit, és végigterített a zsámbéki kazamatán egy trago-realista kanavászt. Látni az elejét és véget, hogy a végből újabb kezdet lesz, majd kilyukad a világ, s kisántikál a végtelenbe Sir James Tyrrel, a nemzet napszámosa, mint másoknál Richárd; most a tanult gazt túllépő gaz tanító. A történetet úgy ismeri mindenki már, mint a pákozdi csatát, ha pedig nem, ott a Szabó Ervin, a gimnázium löki-böki színművészet és a BBC. Itt lelkünk Tyrrel-Drakulája Zsámbék sötétjében lesz színe rejtett árny: bármikor előlép, vagy előhívjuk, az alkalom a gyilok.

A Bagó-i rémdrámában Richárd áldozat volt, és nem a lelkek méregkeverője. Az ő lelkét keverték. Pontosan azért, hogy ő elhatározza, „gazember lesz”. Elhatározza azt, ami mások számára evidencia, a nézők privát praxisában pedig életrecept. Rájött arra magától, amit a gén kell hogy diktáljon, vagy valamelyik jólmenő fejedelmű stúdió. Nem csoda, hogy amikor betöltötte funkcióját, látomásverten mennie kell, mint Shakespeare másik darabjában a mórnak. Bagó felismerte, hogy Gloster és Othello is idegen világban, ahol él, és pedig azért, mert mást képzelt, mint amit lát. Tudniillik, abból indul ki mindkettő, ahogy képzeletük szerint mások látják őket. A sein-sollen ellentétpár paranoiájának áldozata egyaránt a yorki herceg és a buta mór. Azonossághiányos, kisléptékű korszakokban mindkettő népművészeti hős. Zsámbékon azonban Richárd személyén túllépett a kor. Nem korunk hőse, korunk általános áldozata lett. Elvesztette állását s ezzel életét, mint egy ózdi kohász.

Már az *Ötödik K* és a *Vaclav* bemutatása idején nyilvánvaló volt valamilyen spontán, abszolút nem (közvetlen) tapasztalati tényeken alapuló, szemléleti rokonság Bagó és a lengyel nagy avantgárd színház mesterei (akkor: *Kantor*) között. Zsámbékon *Grotowski* jutott eszembe, konkrétan: *Apokalipszise*. A hétköznapi térből kifutópályaszerűen kiemelt színészek, mozgások, színészgesztusok miatt. Mindkét előadás áldozatminőségekről szólt. Áldozathozatal és áldozatlét, színész (előadó, bemutató, kivetítő) gesztus és életpraxis harmóniájáról és zavarosságáról. Grotowskinál az

áldozathozatal szentség/es feladat/, Bagónál az áldozattá válás a vesztes mocskba hullása. Végleges kivonás. Grotowski felemeli az Apokalipszisben nézői előtt a színészt a közmegegyezészerűen tapasztalt tér fölé, és mégis annak evidens középpontjába koncentrálja. Bagó lerakja a színészt. A közösségben megtapasztalt tér alá. Kívül az origón. A semminél is lejjebb. Grotowski tér-színész-néző viszonya az említett darabban a megváltás reményét sugallta. Bagó hasonló konstrukciója az elhullás jelentéktelenségét, és az élet átmenetiségét közvetítette. Nem véletlen, hogy a méltóságát evidensen viselő Erzsébet királyné (*Egri Kati*) úgy hatott ebben a rémdráma-cirkuszban, mintha madámnak lökték volna egy ócska kuplerájba. Belső erő adhatja csak ezt a méltóságot, hiszen Bagó felvezetésében, a János vitéz-operett francia királyára vett IV. Edward király (*Dr. Horváth Putyi*) nemcsak idióta, hanem idiotizmusával az udvar körüli emberek sunyiságát hizlalja. Az előadás megjelenésének aurájában, tehát abban a világban, amelyikben mi élünk, a gazemberség nem döntés, hanem realitásérzék kérdése.

Gyönyörűen példázta ezt a zsámbéki előadás kezdőképe, amikor a nézők között középen végighúzódo, hosszú játéktérbe a címszereplő *Derzsi János*, egy hatalmas jégdarabba befagyasztva, becipelt egy tört: a bűn lehetőségét. Alkalom szüli a gyilkot. Nesze neked, napsugár. Az olvadással segítsd megszűlni a bűnt, a megvilágosodással a bűnöst, a tiszta fényre a cselszöveget, a meleggel a klausztrófóbiát. Mindenkor olyan Richárdot kap, amelyet megérdemel. A hőembernek gyilkos tűz a napsugár.

Bagó Bertalan rémdrámát rendezett a III. Richárdból, azzal a felületiséggel, ami a gótikus történetek lényege. A felületiség nem felületességet vagy felszíniességet jelent. Azt jelenti, hogy az elbeszélő/alkotó csak addig a mélységig megy a történetvezetésbe és a személyiségszínezésbe bele, amíg az az alapvető hatáselem – a megrémisztés – szempontjából érdeke. (Ahogy az otthonosság szempontjából kezeli az összefüggéseket a Pop-Árt.) A szétnyitható, térhatású, történelmi játékkönyvek ihlették meg talán. Csak papírmásé figurák helyett hús-vér színészeket használt, és nem ő húzogatta őket, hanem hagyta, hogy hősszerepükben megelevenedjenek. Szerepeik manőkenjeként nekik már az intenzitás maradt az egyetlen eszközük a driblizgető bonyolítás helyett. Egy pillanat volt az előadás, mint amikor éppen megfagy a víz.

York hercegének manapság egy közepes bróker vagy játékszalonn-vállalkozó ellen sem adnék esélyt.

